

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

УДК 346

А.М. Апаров

кандидат юридичних наук, доцент

Т.А. Павленко

Київська державна академія водного транспорту імені гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті висвітлено сутність і значення планування господарської діяльності, механізми та проблеми вдосконалення державного регулювання господарської діяльності. Досліджено теоретико-прикладні положення щодо доцільності посилення засад планування відносин у сфері господарювання, окреслено узагальнене визначення поняття державного регулювання господарської діяльності й визначено можливі шляхи його вдосконалення.

Ключові слова: господарська (підприємницька діяльність), державне регулювання, правове регулювання, економічна політика, підприємництво, конкуренція.

I. Вступ

Розвиток господарської діяльності створює передумови для розв'язання економічних і соціальних проблем, що існують в Україні. Підвищення ролі підприємництва є передумовою стабільного економічного зростання та конкурентоспроможності економіки держави, створення нових робочих місць, збільшення податкових надходжень до бюджетів усіх рівнів.

Разом із тим системного характеру останніми роками набуває процес накопичення проблем у сфері формування й реалізації регуляторної політики, що стримує розвиток господарської діяльності, перешкоджає реалізації конституційного права кожного на підприємницьку діяльність. З відповідного роду проблемами суб'єкти господарювання можуть зіткнутися як під час власне започаткування господарської діяльності, так і під час її здійснення та припинення.

На сьогодні основні засоби державного регулювання господарської діяльності не є ефективними, що зумовлює необхідність їх перегляду та вдосконалення.

Відсутність єдиного планового підходу до регламентації господарських відносин слід визнати однією з ключових проблем, на вирішенні якої мають сконцентрувати свою увагу комплексно законодавчий орган – Верховна Рада України, практикуючі юристи та наукова громадськість.

Загалом питання державного регулювання господарської діяльності, співвідношення її із засобами ринкового саморегулювання відображено в працях провідних уче-

них – економістів та юристів, зокрема: В.М. Геєця, В.К. Мамутова, В.А. Січевлюка, М.Г. Чумаченка, В.С. Щербини та ін. Водночас за сучасних ринкових умов господарювання роль та значення планування ще більше посилюються, що, відповідно, зумовлює необхідність проведення додаткових досліджень.

У законодавстві та юридичній літературі відсутнє узагальнене визначення поняття державного регулювання господарської діяльності, попри те, що в окремих нормативно-правових актах, прийнятих переважно у формі законів, ідеться про державне регулювання діяльності в окремих галузях чи сферах господарювання.

II. Постановка завдання

Метою цієї статті є обґрунтувати теоретико-прикладні положення щодо доцільності посилення засад планування відносин у сфері господарювання, подати узагальнене визначення поняття державного регулювання господарської діяльності, запропонувати шляхи його вдосконалення.

III. Результати

На сьогодні в Україні, як і в усіх інших країнах світу, на рівних засадах функціонують різні форми власності, та й великі промислові підприємства зараз перебувають переважно в приватній власності. Держава активно позбавляється, як на її погляд, зайвого “баласту” у вигляді стратегічно важливих об'єктів права державної власності, що призводить до значного обмеження тих сфер господарювання, де можна було б використувувати в повному обсязі потенціал державного планування [5, с. 24].

У загальному розумінні “регулювати” означає упорядковувати що-небудь, керувати чимось, підпорядковувати його відповідним правилам певної системи. Тому державне регулювання господарської діяльності можна визначити як здійснення державою в особі її компетентних органів комплексу економіко-правових та організаційних (управлінських) заходів щодо упорядкування діяльності господарських організацій і фізичних осіб-підприємців з метою реалізації економічної політики, виконання цільових економічних та інших програм і програм економічного й соціального розвитку шляхом застосування різноманітних засобів і механізмів такого регулювання [8, с. 46].

У ст. 42 Конституції України зазначено, що кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. Підприємницька діяльність депутатів, посадових і службових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування обмежується законом. Держава забезпечує захист конкуренції в підприємницькій діяльності. Не допускаються зловживання монополією становленням на ринку, неправомірне обмеження конкуренції та недобросовісна конкуренція. Види й межі монополії визначаються законом. Держава захищає права споживачів, здійснює контроль за якістю й безпечністю продукції та всіх видів послуг і робіт, сприяє діяльності громадських організацій споживачів [1].

Об’єктом державного регулювання в такому разі є підприємницька діяльність (підприємництво), тобто господарська діяльність, що здійснюється для досягнення економічних і соціальних результатів та з метою одержання прибутку [2]. У свою чергу, під господарською діяльністю в ч. 1 ст. 3 ГК України розуміють діяльність суб’єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямовану на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінну визначеність [2]. Таким чином, оскільки поняття підприємницької діяльності є вужчим за поняття господарської діяльності (підприємницька або комерційна господарська діяльність є одним із видів господарської діяльності), то й державне регулювання підприємницької діяльності є поняттям вужчим за поняття державного регулювання господарської діяльності.

Ослаблення системи державного регулювання та контролю у сфері економіки визнається однією з реальних і потенційних загроз національній безпеці України на сучасному етапі.

Державне регулювання є атрибутом ринкової економіки в Україні. Термін “державне регулювання” стосовно господарської діяльності відносно недавно закріпився в законодавстві та науковій літературі. Історичний

огляд законів незалежної України свідчить про те, що на початку формування й становлення нормативно-правової основи економіки перехідного періоду в законах здебільшого вживали термін “державне управління”, на зміну якому згодом прийшов дещо ширший за змістом, а відтак, і більш точний термін – “державне регулювання” [8, с. 47–48].

Загалом те, що зараз відбувається у сфері планування господарської діяльності, певною мірою є результатом деструктивного впливу положень доктрини цивільного права, представники якої чинили опір під час прийняття ГК України й виступали за абсолютну свободу учасників суспільних відносин. І це небезпідставні звинувачення, оскільки провідником доктрини “вільного ринку” виступили представники наукової школи цивільного права, які реалізували основні ідейні положення в Цивільному кодексі України.

У свою чергу, перепоною на шляху до вибудовування ефективної системи державного планування господарської діяльності слід визнати домінуючу концепцію недоторканності, “святості” права приватної власності, ідеологами якої виступали представники цивільно-правового підходу до регламентації суспільних відносин. Абсолютизація права приватної власності в межах доктрини цивільного права призводить до непідконтрольності, а отже, безвідповідальності суб’єктів права приватної власності. Останнім здається, що набуття права приватної власності на об’єкти права державної та комунальної власності звільняє їх від будь-якого обов’язку враховувати у своїй діяльності публічні інтереси, навіть тоді, коли йдеться про виконання положень інвестиційного плану, з урахуванням якого було визначено переможця аукціону як способу приватизації [7, с. 86].

Концепцією вдосконалення державного регулювання господарської діяльності, схваленою Указом Президента України від 3 вересня 2007 р., передбачено, що пріоритетними напрямками вдосконалення державного регулювання господарської діяльності мають стати:

- усунення необґрунтованих підстав для здійснення заходів державного нагляду (контролю) органами державної влади та органами місцевого самоврядування;
- спрощення дозвільної системи та мінімізація видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню;
- залучення неприбуткових об’єднань підприємців до формування основних засад державної регуляторної політики;
- недопущення політизації діяльності регуляторних органів;
- удосконалення системи оподаткування, зокрема шляхом скорочення кількості видів податків, зборів, спрощення адміністрування податків, зборів, реформуван-

- ня законодавства з питань оподаткування податком на додану вартість;
- усунення технічних бар'єрів під час здійснення окремих видів господарської діяльності;
 - підвищення статусу уповноваженого органу у сфері державної регуляторної політики та підприємництва;
 - збільшення фінансово-кредитної підтримки для стимулювання розвитку підприємства;
 - недопущення неправомірного втручання державних органів та органів місцевого самоврядування в діяльність суб'єктів господарювання [4].

Велике значення для вдосконалення механізмів державного регулювання господарської діяльності матиме реалізація положень Закону України "Про засади внутрішньої і зовнішньої політики" від 1 липня 2010 р., що стосуються засад внутрішньої політики в економічній сфері.

У ст. 7 зазначеного Закону йдеться, зокрема, про:

- розвиток внутрішнього ринку, підвищення ефективності його функціонування та вдосконалення механізмів державного регулювання, забезпечення збалансованості попиту й пропозиції на окремих ринках;
- гарантування державою непорушності всіх форм власності як основи ринкової системи господарювання;
- створення сприятливих умов для розвитку підприємства, спрощення умов започаткування бізнесу та виходу з нього, зменшення втручання держави в економічну діяльність суб'єктів господарювання, спрощення системи отримання дозволів, зниження тиску на бізнес з боку контролюючих органів;
- впровадження європейських підходів у сфері делегування функцій держави суб'єктам господарювання;
- розвиток конкуренції як основного чинника підвищення ефективності економіки, забезпечення дієвого регулювання діяльності природних монополій, недопущення проявів монополізму на державному та регіональному рівнях;
- розвиток механізмів державно-приватного партнерства з метою залучення інвестицій у модернізацію промислової та соціальної інфраструктури;
- забезпечення ефективного управління об'єктами державної власності, запровадження прозорого та ефективного механізму реалізації державою своїх прав власника [3].

При дослідженні проблем державного регулювання підприємницької (господарської) діяльності важливо з'ясувати співвідношення понять "державне регулювання" і "правове регулювання".

У науці господарського права при дослідженні проблем державного регулювання господарської діяльності головний акцент роблять на його нормативному регулюванні, тобто власне на прийнятті нормативно-правових актів як на одній із можливих форм державного регулювання економіки взагалі, яка тісно пов'язана з державною регуляторною політикою та якісно новим управлінням у сфері економіки – управлінням нормотворчою діяльністю [6, с. 32].

Як зазначено в Концепції вдосконалення державного регулювання господарської діяльності, схваленій Указом Президента України від 3 вересня 2007 р., внаслідок відставання правового регулювання від стану відносин у сфері господарської діяльності Україна втрачає позитивні тенденції розвитку підприємництва, що зумовлює необхідність адекватних змін законодавства в цій сфері. Зокрема, враховуючи сучасні тенденції розвитку економіки держави, необхідно переглянути й механізми стимулювання господарської діяльності.

Проблема забезпечення ефективного правового регулювання комплексних (у розумінні поєднання майнових і організаційних елементів), проте єдиних за своїм змістом у реальній економіці, відносин, що складаються у сфері господарювання (як на макроекономічному рівні, так і на рівні окремих учасників, задіяних у цій сфері), може бути вирішена лише шляхом нерозривного поєднання ринкового саморегулювання економічних відносин суб'єктів господарювання та державного регулювання макроекономічних процесів. Проте в сьгоднішніх умовах економічного розвитку України залишається потреба в державному регулюванні (включаючи нормативно-правове регулювання) господарської діяльності на рівні безпосередніх товаровиробників.

У зв'язку із цим видається за доцільне в нормативно-правових актах (як правило, прийнятих у формі закону) чітко встановлювати мету, принципи, завдання й функції державного регулювання відповідного виду діяльності, визначати його засоби та механізми [8, с. 52].

Зокрема, на необхідності впровадження господарської відповідальності суб'єктів господарювання, а також органів державної влади та місцевого самоврядування за порушення встановлених чинним законодавством України обов'язків у сфері планування останнім часом усе частіше починають акцентувати увагу науковці [9, с. 204].

IV. Висновки

Слід визнати недостатнім рівень правового регулювання господарської діяльності в Україні, у зв'язку із чим:

- відсутня цілісно сформована система державного планування господарської

- діяльності, яка б на сьогодні виступала одним з важливих чинників, що збільшує інвестиційний потенціал України;
- реалізація доктрини “вільного ринку” певною мірою призвела до абсолютизації права приватної власності, суб’єкти якої вважають за недоцільне враховувати у своїй діяльності публічні інтереси, що є, на нашу думку, неприпустимим;
 - у розвиток Концепції конституційного забезпечення економічної системи держави (як основи законодавчого забезпечення економічної політики) необхідно доповнити ст. 13 Конституції України положенням про обов’язковість та пріоритетність використання публічної (державної та комунальної) власності для задоволення громадських потреб;
 - державне регулювання господарської діяльності можна визначити як сукупність (комплекс) економіко-правових та організаційних (управлінських) заходів щодо упорядкування діяльності власне самих органів державної влади й місцевого самоврядування, господарських організацій та фізичних осіб-підприємців з метою забезпечення реалізації економічної політики держави, виконання цільових економічних та інших програм і програм економічного й соціального розвитку шляхом застосування різноманітних засобів і механізмів такого регулювання, які здійснюються державою в особі її компетентних органів за участю інших суб’єктів господарської діяльності та управління.

Список використаної літератури

1. Конституція України [Електронний ресурс]. – 1996. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Господарський кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
3. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України від 1 липня 2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2411-17>.
4. Про Концепцію вдосконалення державного регулювання господарської діяльності : Указ Президента України від 3 вересня 2007 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/816/2007>.
5. Вінник О.М. Господарське право : навч. посіб. / О.М. Вінник. – 2-ге вид., змін. та доп. – К. : Правова єдність, 2008. – 766 с.
6. Гайворонський В.М. Господарське право України / В.М. Гайворонський, В.П. Жушман. – Х. : Право, 2005. – 384 с.
7. Мамутов В.К. Посилення публічних засад у правовому регулюванні господарської діяльності / В.К. Мамутов // Право України. – 2009. – № 9. – Ст. 83–94.
8. Щербина В.С. Актуальні проблеми господарського права : навч. посіб. / В.С. Щербина. – К. : Юрінком Інтер, 2013. – 528 с.
9. Щербина В.С. Господарське право : практикум / В.С. Щербина, Г.В. Пронська, О.М. Вінник, О.А. Белянкевич, П.О. Повар ; за заг. ред. В.С. Щербини ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К. : Юрінком Інтер, 2001. – 319 с.

Стаття надійшла до редакції 29.04.2014

Апаров А.М., Павленко Т.А. Отдельные вопросы совершенствования государственного регулирования хозяйственной деятельности

В статье рассмотрены сущность и значение планирования хозяйственной деятельности, механизмы и проблемы совершенствования государственного регулирования хозяйственной деятельности. Осуществлено исследование теоретико-прикладных положений о целесообразности усиления основ планирования отношений в сфере хозяйствования, сформулировано обобщенное определение понятия государственного регулирования хозяйственной деятельности и предложены пути его совершенствования.

Ключевые слова: хозяйственная (предпринимательская деятельность), государственное регулирование, правовое регулирование, экономическая политика, предпринимательство, конкуренция.

Апаров А., Павленко Т. Special questions of improvement of national regulation of economic activity

The article highlights the nature and significance of economic activity planning, mechanisms and the problems of improvement of state regulation of economic activity. The research of theoretical and applied provisions on expediency of enhance of planning of economic relations is done, a generalized definition of state regulation of economic activity and possible ways of its improvement are found.

The development of economic activity creates preconditions for solving economic and social problems that exist in Ukraine. Enhancing the role of entrepreneurship is a prerequisite for sustainable economic growth and competitiveness of the national economy.

Nowadays, the main methods of state regulation of economic activity are not effective, that is why it is necessary to review the existing approaches to understanding of the importance of economy activity planning.

In this context, the aim of this article is to substantiate the theoretical and applied provisions on expediency of enhance of planning of economic relations, to find a generalized definition of state regulation of economic activity, and, of course, to find the ways to improve it.

The weakening of state regulation and control in the economy is recognized as one of the real and potential threats to the national security of Ukraine today. It should be admitted that the level of legal regulation of economic activity in Ukraine is insufficient; therefore an integrally formed system of state planning of economic activity is absent.

In this regard, in the legal acts it seems appropriate to establish clearly the purpose, principles, objectives and functions of state regulation of the appropriate activity, to identify its means and mechanisms.

Thus, the government regulation of economic activity can be defined as a set of (complex) economic, legal and organizational (administrative) measures concerning the regulation of state authorities and local governments, of business organizations and individual entrepreneurs to ensure the implementation of the national economic policy, the performance of objective economic and other programs and programs for economic and social development by means of use of various tools and mechanisms of the regulation undertaken by the state through its competent authorities, with participation of other business entities and government.

Key words: *economic (business), government regulation, regulation, economic policy, entrepreneurship, competition.*